

‘Debatteren is in jezelf investeren’

OVERTUIGEND LEREN SPREKEN TIJDENS HET NK DEBATTEREN VMBO

In het taal- en burgerschapsonderwijs krijgt taalbewustzijn steeds meer aandacht. Retorische vaardigheden horen daarbij. Dat laten prijswinnaars van het Nederlands kampioenschap Debatteren vmbo overtuigend horen en zien. ‘Debatteren gaat over kritisch denken.’

Foto: Sabine van Nistelrooij

MARJOLIJN VOOGEL

‘Duurzaamheid & klimaatverandering moet een verplicht vak worden op school.’ Het is de eerste van drie stellingen waarover leerlingen vandaag, tijdens het Nederlands kampioenschap Debatteren vmbo, wedijveren met woorden. Twee van die stellingen, waaronder deze, hebben de leerlingenteams van tien vmbo-scholen uit heel Nederland kunnen voorbereiden. De derde is een improvisatiestelling. Die zal pas aan het einde van de dag bekend worden gemaakt. De teams zullen die dan zonder hulp van internet en begeleiders moeten verdedigen. Of aanvechten.

Een prachtige voorjaarsdag is het, half een, en we zitten klaar voor de start in de zonovergoten aula van het Revis College te Doorn. Maar voor de omgeving

is in de zaal nauwelijks aandacht. ‘Hoe zit het met de zenuwen?’ vraagt de dagpresentator. Het blijft stil onder de leerlingen. De spanning is om te snijden. Straks zullen zij worden opgedeeld om de laatste voorbereidingen te treffen voor de eerste van drie debatrondes van vandaag. Het team van het Segbroek College kwam vanochtend binnen met de wisselbeker. Nemen ze die aan het einde van de dag weer mee terug naar Den Haag of staat die beker het komend jaar in een ander deel van Nederland?

Ruttiaans

Lezing van *Supergaaf* (2023) van Robbert Wigt wekte mijn interesse voor politieke taal. In dat boek analyseert Wigt Rutties taal, misschien ‘wel de verbaal meest begaafde premier uit de Nederlandse geschiedenis’ (p. 174). Alhoewel vaak anders geframed, als de fameuze

vaagtaal van de voorzitter van ons land (‘Daarmee heb je natuurlijk wel iets van een verbreding aangebracht in de feitelijkheid’), blijkt het Ruttiaans bijzonder effectief. ‘Taalgebruik in Den Haag’, aldus Wigt, ‘is argumentatief: het dient ertoe om een bepaald standpunt aan de man te brengen’ (p. 10). Of je het nu met hem eens bent, hem begrijpt, of niet: vaak is Rutte zeer overtuigend. Het radioprogramma *De Taalstaat* koos hem eind 2020 dan ook tot Taalstaatmeester van het jaar.

In zijn boek voert Wigt, die in het dagelijks leven docent Nederlands is, mij mee naar de basiswerken en uitgangspunten van de klassieke kunst van het overtuigen, naar Aristoteles en Quintilianus. Maar ook laat Wigt hedendaagse taalstrategen aan het woord, die verrassend vaak teruggrijpen op de klassieke uitgangspunten. Gedurende mijn reis door de retorica raak ik steeds meer

overtuigd van het belang van lessen in argumenteren. Argumenteren leert je snappen hoe taal functioneert in de maatschappij. Argumenteren leert je daardoor zelf beter te functioneren. En, na vandaag weet ik ook: argumenteren is ontzettend leuk! Voor de kenners: deze stijlfiguur, herhaling van een woord(groep), heet een *anafoor* en heeft tot doel een punt bij de toehoorder tussen de oren te krijgen. Een ‘retorische superdrug’, noemde expert Antoine Braet (2007) de anafoor. Overtuigen gaat natuurlijk over de invloed van taal in de maatschappij, het vijfde domein van taalbewustzijn (James & Garret, 2013). Hoe wordt daar binnen vmbo-scholen vorm aan gegeven?

Perspectief

Het parlementair debat is een gestructureerde debatform met regels. Op het NK Debatteren wordt deze vorm

gebruikt, maar hier moeten de deelnemers een jury overtuigen. Het NK Debatteren voor vmbo bestaat sinds 2008 en wordt jaarlijks georganiseerd door de Stichting Nederlands Debat Instituut, vandaag voor de veertiende keer. Het instituut organiseert het NK Debatteren ook voor de onderbouw, havo/vwo en mbo. Het omschrijft zijn missie als 'ervoor (...) zorgen dat kinderen en jongeren overtuigender durven spreken, zorgvuldiger leren luisteren en altijd nieuwsgierig blijven naar de ideeën van anderen'. Daartoe organiseren de medewerkers van de stichting landelijke debattoernooien, geven zij debattrainingen in de klas, verzorgen bijscholing aan docenten en ontwikkelen ze lesmateriaal.

In de aula zit ik naast een van die medewerkers, Maurizio Koolhoven. Hij verzorgt de communicatie. Hij legt me uit: 'We werken met een opgelegde mening. Dat betekent dat de deelnemende leerlingen zowel argumenten vóór als tegen de stelling moeten bedenken. Pas vlak voor elke ronde wordt bekendgemaakt of zij de stelling moeten verdedigen of aanvechten. Zo worden ze uitgedaagd om zich te verplaatsen in een ander perspectief.' Op het podium stelt Nadine Hoen zich intussen voor. Zij is de wedstrijdleider van vandaag.

Stevig staan

Om iets over één zitten de leerlingenteams in de verschillende lokalen opgesteld en gaat de eerste ronde van start. Ik zit bij het debat tussen het Carmel College Salland en Segbroek. De debatteams bestaan uit vier leerlingen die de jury moeten overtuigen waarom hun standpunt het sterkst is. Voorzittend jurylid Irene Fredriks legt de spelregels uit. Het team links van de jury is vóór de stelling; het team rechts tegen. De driekoppige jury, met daarin ook een leerlingjurylid, beoordeelt de teams op presentatie, argumentatie en teamwork. Het doet me denken aan de drie soorten middelen die volgens Aristoteles zorgen voor overtuigingskracht: ethos, pathos en logos. Logos heeft betrekking op de kracht van argumenten waarmee sprekers hun publiek trachten te overtuigen. Pathos slaat op het inspelen op de emoties van het publiek. Ethos, ten slotte, staat voor geloofwaardigheid. Daar maken sprekers gebruik van door (in)direct te verwijzen naar hun eigen kwaliteiten.

Tijdens het NK wordt gewerkt met de zogeheten *freeze & go*-debatvorm. De aanvoerder van elk team houdt een openingspeech van twee minuten achter de kathedraal – de eerste pro, de tweede contra. Voor elk debatonderdeel kunnen de teams punten scoren. Bij de openingspeech kijkt de jury of die een mooie kopromp-staartstructuur heeft. Dan volgt een open debat

'Leerlingen vinden het wedstrijd-element het leukst. Soms komen ze wat moeilijk op gang, maar op een gegeven moment gaan ze helemaal los'

van zes minuten tussen de tegenover elkaar zittende teams. Vervolgens is er een *freeze* van anderhalve minuut, waarin elk team de afsluitende eindspeech van wederom twee minuten van een van de leden voorbereidt, dit keer een andere leerling dan de eerste debater.

Abel d'Ailly is beleidseconoom en net als Irene Fredriks vrijwilliger. Hij zal de argumentatie beoordelen, de logos. Zijn tip voor deze ronde is: 'Geef aan op welk argument je reageert, niet op welke persoon.' Fredriks gaat over presentatie en vult aan: 'Probeer stevig te staan.'

Team Carmel College bestaat uit vier meiden. De aanvoerder voert argumenten aan waarom Duurzaamheid & klimaatverandering verplicht moet worden op school. Eerder was zo'n vak niet nodig, maar nu is bewustwording belangrijk; alles moet immers duurzamer. Tijdens het open debat versterkt het team die argumenten: een nieuw vak is makkelijk in een tussenuur te doen. Team Segbroek is tegen en vreest met invoering van een vak voor overbelasting bij zowel leerlingen als docenten. Een leerlinge stelt: 'Een extra uur is in ons geval 80 minuten! Ik doe een dansopleiding, dus voor mij is een uur extra heel erg veel!' Ook wijzen ze op de gevaren voor politieke beïnvloeding in de klas. Segbroeks eindspeech sluit af met een stevige staart, een uitsmijter: '(...) en dus leidt dit nieuwe vak tot meer kans op stress, burn-out en zelfs zelfmoord!'

Oogcontact

'Leerlingen vinden het wedstrijd-element het leukst', vertelt begeleider Johan Nijhuis. Hij is docent maatschappijleer aan het Segbroek College, de winnaar van editie 2022: 'Soms komen ze wat moeilijk op gang, maar op een gegeven moment gaan ze helemaal los.' Waarom vindt Nijhuis leren debatteren belangrijk voor zijn leerlingen? 'Om te leren argumenteren en voor het teamwork', is zijn antwoord. Op zijn school is veel aandacht voor betoog en debat. In de eerste en tweede klas krijgen de leerlingen bij Nederlands lessen argumenteren en leren zij om een betoog te schrijven. De derde klas sluiten de leerlingen af met een mondeling debat. Dit NK is daarop een voorproefje.

Foto: Sabine van Nistelrooij

De eerste ronde is voorbij en de leerlingen krijgen feedback. Goed bij beide teams was de uitwerking van de in de openingspeech genoemde argumenten, met uitleg en een voorbeeld. Extra punten krijgen ze als ze naar elkaar luisteren en ingaan op de (tegen)argumenten. Ook participatie van alle teamleden is van belang. Wat de presentatie betreft, zag voorzittend jurylid Irene Fredriks dat iedereen stevig stond: 'Ik heb geen wiebelbeentjes gezien.' Ook maakte iedereen oogcontact met de jury. 'Daar scoor je punten mee!' Heel belangrijk ook, is het om rustig te praten. De aanvoerder van Segbroek sprak erg snel, maar zijn opening was solide. Met meer rust zal het nog beter gaan. Wedstrijdleider Nadine Hoen loopt binnen en geeft de teams een tip voor de volgende rondes: 'Maak goed gebruik van de stem. Als je jezelf een beetje *too much* vindt, als je nét buiten je comfortzone zit, is het voor je publiek juist okay.'

Jurylid Abel d'Ailly heeft zich laten overtuigen door de argumentatie van de tegenstanders van de stelling. Ook op presentatie en teamwork wint team Segbroek overtuigend. De meiden van Carmel kijken wat sip. Niet makkelijk ook, de eerste ronde tegen de titelhouder. Fredriks spreekt de dames moed in: 'Je weet het, hè? Het is beter om een goed debat te verliezen dan een slecht debat te winnen.'

Be Strong

De tweede ronde gaat eveneens over een uiterst actuele stelling, net als de eerste een beleidsstelling: 'Iedereen

moet een jaar in het leger na de middelbare school'. Ik zit bij de strijd tussen team Markenhage en nieuwkomer Amsfort College. Het laatste team wordt rechts van de jury geplaatst, en moet die dus overtuigen met argumenten tegen de stelling. Het is superspannend. Op presentatie en teamwork scoren de beide teams precies hetzelfde aantal punten. Alleen op argumentatie overtuigt het team dat voor het eerst meedoet aan het NK Debatteren, het meest, onder meer door de uitsmijter in de eindspeech: 'Nederland is een vrij land, laat mensen zelf de keuze maken!'

Ik praat na met de teamleden van het Amsfort. Aan dit NK gingen twee weken van intensieve voorbereiding vooraf. De leerlingen laten me indrukwekkende stroomschema's zien, met argumenten pro en contra. Wat leren ze van debatteren? 'Je leert goed luisteren naar de ander en leert hoe je je mening kunt vormen', aldus een van de leerlingen. Hun docent Nederlands is Saskia Bast. Debatteren op school vindt ze heel belangrijk: 'Het maakt deel uit van burgerschapsopvoeding en gaat over kritisch denken.' Bast vertelt dat debatteren deel uitmaakt van de stroom Be Strong op haar school. Al in de eerste klas is er aandacht voor, wanneer de leerlingen aanwezig zijn bij de debatten tussen derdeklasleerlingen.

Met de feedback van de jury maken de teams zich op voor de laatste ronde. Misschien dat ze dan een nog breder palet van argumenten kunnen bedenken? Een andere jurytip is: maak het persoonlijk, of geef een concreet

‘Je leert goed luisteren naar de ander en leert hoe je je mening kunt vormen’

voorbeeld. ‘Denk je dat jongeren van zestien of zeventien na een jaar in het leger klaar zijn om in een bloedige oorlog te worden ingezet?’ Meteen ook nog special effect met een stijlfiguur: een retorische vraag.

Het vinden van sterke en relevante argumenten is belangrijk bij de voorbereiding van de debatten. Vragen die leerlingen zich daarbij kunnen stellen zijn: Is er een probleem? Is de oplossing effectief? Uitvoerbaar? Wat zijn voor- en nadelen en welke wegen het zwaarst? Om vervolgens overtuigend te argumenteren, adviseert het debatinstituut gebruikmaking van het AUB-stappenplan: Argument, Uitleg, Bijvoorbeeld. Bij de stelling ‘Kinderen moeten vaker pauze krijgen op school’ is de argumentatie als volgt uit te werken: Meer pauze voor kinderen is gezonder (Argument). In de les moeten kinderen stilzitten. Met meer pauzes kunnen ze vaker buiten spelen (Uitleg). Laat ze bijvoorbeeld lekker voetballen, da’s elke pauze weer een beetje sport, hoe gezond is dat! (Bijvoorbeeld).

Luisteren

Maurizio Koolhoven vertelt me dat het NK Debatteren voor het vmbo nog niet zo bekend is als het NK voor havo en vwo. Dat bestaat dan ook al langer, sinds 1998. Jaarlijks doen daaraan meer dan honderd scholen mee; vandaag zijn er zestien teams. Koolhoven vindt de vmbo’ers een erg leuke groep. Ze zijn heel sportief en de onderlinge solidariteit is groot. Ook zijn ze heel spontaan. Je zou kunnen zeggen dat zij het middel pathos beter in weten te zetten dan hun evenknieën van havo en vwo. Die zitten meer op de logos en zijn vaak flink competitief.

‘Mag ik een rrrrofflllll?’ We zitten voor de derde en laatste keer in de aula. De improvisatiestelling wordt bekend gemaakt, ook een beleidsstelling: ‘Frisdranken en snoepautomaten moeten van scholen verwijderd worden’. Terwijl de teams de laatste debatronde voorbereiden, dit keer zonder begeleiders en internet, spreek ik de host van vandaag, conector Frank Veenendaal, over het belang van het debat op school: ‘Debatteren is iets anders dan discussiëren. In een gesprek ben je veelal voor of tegen. Je hoeft niet te winnen. Bij debatteren moet je twee kanten van de zaak belichten. Zo leer je goed te luisteren naar de ander. Dat luisteren is best lastig voor jongeren in deze leeftijdscategorie. Ze heb-

ben een heel sterk gevoel van rechtvaardigheid, maar vergeten soms dat anderen dat ook hebben. Dat geldt overigens niet alleen voor deze jongeren. Soms denk ik weleens: eigenlijk zouden we ook debatcursussen voor ouders moeten organiseren...’ Veenendaal vertelt dat hij bezig is met het opzetten van een schoolbrede debatclub, voor alle stromen binnen zijn school: mavo, havo, vwo en gymnasium. ‘Het is belangrijk alle leerlingen het gevoel te geven dat ze meedoen.’

Het laatste debat is gestart. Ik zit in het lokaal met Veurs Voorburg versus Revis Doorn. Team Veurs is voor de stelling en brengt de volgende argumenten in: frisdrank en snoep zijn slecht voor de gezondheid, te veel mensen hebben overgewicht, en: producten uit automaten zijn duur – ‘Wees geen dief van je eigen portemonnee’. Helaas, de spelers van de thuiswedstrijd overtuigen de jury nipt van het tegendeel. Snoep blijft op school.

‘Stel, de eerste stelling van vandaag was: “Debatteren moet een verplicht vak worden op school”’, vraag ik juryvoorzitter Raoul Meijer. Hij kijkt bedenkelijk. Liever ziet hij dat debatteren wordt geïntegreerd bij andere vakken. Want: ‘Debatteren is een tool. Een universeel middel, waarmee je je leert uit te drukken en in te leven in een ander. En dat is cruciaal in deze tijden van polarisatie. Met debatteren leren leerlingen zich verbaal beter uit te drukken en dat is belangrijk voor alle vakken. Ook samenwerken is zo’n skill die je leert bij deze vorm van debat. Debatteren heeft meer kanten dan argumenteren alleen.’

De strijd zit erop, het is tijd voor de prijzen. Op het podium staat wederom het team van het Segbroek College uit Den Haag. Zij zijn Nederlands Kampioen Debatteren vmbo 2023 en prolongeren hun titel. Op de tweede plaats staat het trotse meidenteam van het Amsfort College uit Amersfoort. Ze deden dit jaar voor het eerst mee en zijn dus ook de beste nieuwkomer. Markenhage uit Breda is derde. ‘En, wat leer jij van debatteren?’ vraag ik de aanvoerder van Segbroek. ‘Je leert je goed uitdrukken. Je voelt je vrij!’ roept hij uitgelaten. Wedstrijdleider Nadine Hoen belicht het net even anders: ‘Leerlingen zelfvertrouwen meegeven, dat is wat we doen.’

Voor lesmateriaal, stellingen en werkvormen zie de website van de Stichting Nederlands Debat Instituut, <www.schooldebatteren.nl>.

LITERATUUR

- Braet, A. (2007). *Retorische kritiek: Hoe beoordeel je overtuigingskracht?* Sdu.
James, C., & Garrett, P. (2013). *Language awareness in the classroom*. Routledge.
Wigt, R. (2023). *Supergaaf: De overtuigende taal van Mark Rutte*. Mazirel Pers.

nieuws

Hoe kun je leerlingen betrekken bij vrij lezen?

Vrij lezen is een van de vaakst voorkomende leesactiviteiten in het basisonderwijs. Toch is deze activiteit niet altijd effectief. Een professionele leer gemeenschap van onderzoekers en onderwijsprofessionals ontwikkelde daarom enkele activiteiten om de betrokkenheid bij het vrij lezen te vergroten, met name onder ongemotiveerde lezers. Hun bevindingen zijn opgetekend in de Stichting Lezen-publicatie *Weerzin tegen lezen of weer zin in lezen?*

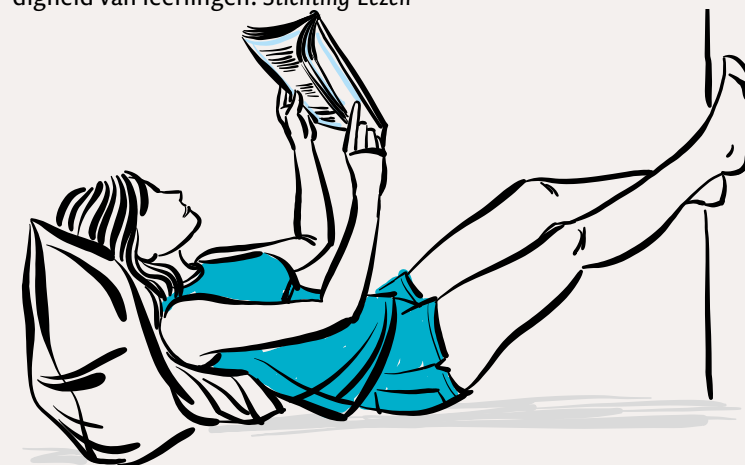
Waar gemotiveerde lezers baat hebben bij vrij lezen, werkt deze activiteit voor ongemotiveerde lezers soms averechts. Deze leerlingen gaan onder invloed van vrij lezen juist minder lezen. Vermoedelijk besteden zij de tijd die gereserveerd wordt voor vrij lezen in de klas niet efficiënt. Ze raken bijvoorbeeld snel afgeleid of doen alsof ze lezen. Leerlingen die moeite hebben met lezen, hebben wat meer begeleiding nodig. Vrij lezen is voor hen het meest effectief wanneer dit wordt ‘verrijkt’ met goede ondersteuning en aanvullende activiteiten.

In de publicatie *Weerzin tegen lezen of weer zin in lezen?* (zie <vllt.nl/weerzin>) wordt uit de doeken gedaan hoe je het vrij lezen kunt verrijken. Daarbij lieten de auteurs zich zowel inspireren door wetenschappelijke inzichten als door de persoonlijke ervaringen van leerlingen. Stilte en rust, kunnen opgaan in een boek, concentratie, zelfstandig (ononderbroken) lezen en een passend aanbod bleken voor leerlingen sleutelwoorden bij vrij lezen.

In totaal zijn er vijf activiteiten ontwikkeld om het vrij lezen te verrijken. Deze activiteiten vonden zowel plaats voorafgaand aan het lezen (een boekenkring), tijdens het lezen (achtergrondmuziek of audio-ondersteuning), als na het lezen (‘vraag maar’ en ‘lees en deel’). De activiteiten hadden als doel om ervoor te zorgen dat leerlingen:

- zich in een rustige omgeving, zonder afleiding, zouden kunnen focussen op hun eigen boek;
- de gelegenheid kregen om tot een passende boekenkeuze te komen;
- leeservaringen konden delen zonder dat het leesproces erdoor werd verstoord.

Leerlingen waren overwegend positief over de vijf ontwikkelde activiteiten. Vervolgonderzoek is nodig om vast te stellen in welke mate de verschillende activiteiten bijdragen aan de leesmotivatie, het leesgedrag en de leesvaardigheid van leerlingen. *Stichting Lezen*

Hoge verwachtingen

De verwachtingen die leerkrachten van leerlingen hebben spelen een rol in kansengelijkheid. Als een leerkracht hoge verwachtingen van een leerling heeft, gaat deze leerling vaak beter presteren. Maar als van leerlingen stelselmatig weinig wordt verwacht, dan werkt dat sterk demotiverend. ‘Als jij steeds weer in dat lage niveaugroepje wordt ingedeeld door de leerkracht, neemt je zelfvertrouwen natuurlijk rap af’, stellen onderwijswetenschappers Lisa Gaikhorst en Edda Veerman. Dat zelfvertrouwen is echter een belangrijke voorwaarde voor goed presteren.

‘In onderzoek naar kansengelijkheid kijken we vaak naar prestaties, en ook op scholen ligt de focus hierop, want je wilt graag dat leerlingen het allemaal zo goed mogelijk doen’, vertellen Gaikhorst en Veerman. ‘Maar we moeten ook oog houden voor andere variabelen die een rol spelen bij prestaties, zoals welbevinden en vertrouwen hebben in eigen kunnen. Dat pedagogische stukje is heel belangrijk.’

Volgens de onderzoekers kunnen scholen echt een verschil maken met een pedagogische benadering van leerlingen en hun competenties. ‘Door die eenzijdige focus op prestaties denken we vaak in termen van tekorten en achterstand. Uit onderzoek blijkt echter dat een positieve blik op leerlingen, op wat ze wel weten en kunnen, en het werken vanuit hogere verwachtingen een positief effect heeft. Wanneer we kinderen als competent beschouwen, krijgen ze meer zelfvertrouwen en dat is voorwaardelijk om te kunnen leren.’

Gaikhorst en Veerman wijzen ook op het effect van het Nederlandse schoolsysteem op de verwachtingen van leerkrachten. Want hoe het onderwijs is georganiseerd maakt volgens hen uit voor de groei mindset van een leerkracht. ‘Je kunt je voorstellen dat het voor een leerkracht in een brede brugklas, waar verschillende niveaus als mavo, havo en vwo nog bij elkaar zitten, makkelijker is om hoge verwachtingen te hebben dan in een brugklas waarin leerlingen al voorgesorteerd zijn naar een bepaald niveau’, legt Gaikhorst uit. ‘In zo’n brede brugklas kan een leerkracht beter werken vanuit het idee dat een leerling nog kan groeien en alle kanten op kan. In een selectiever systeem is het voor een leerling moeilijker naar een hoger niveau door te stromen.’ UvA